

Od hiše Ferdinanda Lupše
v Drakovcih so ostale le
ruševine.



Žrtev dveh režimov (1.)

IVO ŽAJDELA

Ferdinand Lupša, inženir iz Drakovc pri Mali Nedelji, je bil eden od tistih, za katerimi se je spomin v desetletjih komunističnega režima po drugi svetovni vojni skoraj v celoti izgubil. »Seveda«, med drugo svetovno vojno je bil župan pri Mali Nedelji, »partizani« pa so ga januarja 1945 umorili na grozovit način.

Daljši članek je o Ferdinandu Lupši objavil zgodovinar iz Ljutomer Rado Podgorelec v mariborskem *Časopisu za zgodovino in narodopisje* (štev. 4, 2017) in ljutomerskem zgodovinskem glasilu *Zgodovinski listi* (2017), v drugi knjigi *Rodbine naše fare* pa ga je med priimki prikazal Srečko Pavličič (samozaložba, Pristava pri Ljutomeru, 2014).

Razstava v Ljutomeru

Kot je zapisal Podgorelec, je ime Ferdinand Lupša »še danes v zaledju Murskega polja in na njegovem obrobju tabu tema«. Po njegovem je razlogov več. »Osnovni razlog je

zagotovo usoda, kakršno je dočkal v začetku leta 1945. Kljub nekaterim dosežkom, ki jih je je v času življenja dosegel, ga je poznejša literatura prezrla, ni pa ga čisto pozabila.« Spomin nanj so obudili v Splošni knjižnici Ljutomer, kjer so leta 2015 priredili razstavo Lupševih fotografij. V pomurskem *Vestniku* so takrat zapisali: »V Splošni knjižnici Ljutomer je na ogled razstava fotografij z naslovom Umetni rad Ferda Lupše, geografa, raziskovalca, popotnika in tudi župana, rojenega pri Mali Nedelji. Avtorica razstave je Lilijana Nedič, kustosinja Slovenske kinoteke v pokoju, razstava pa

predstavlja delček iz fotografske zapuščine Lupše, ki je bila naključno najdena na podstrešju Grossmannove hiše v Ljutomeru in bila prenesena v Slovensko kinoteko.«

Po poklicu geodet

O Lupši je bilo znanih zelo malo podatkov. Omenil ga je etnolog Zmago Šmitek v knjigi *Klic daljnih svetov* (1986, str. 73). Bil je eden tistih slovensko govorečih ljudi, ki so v avstrijski diplomatski službi potovali po svetu, kar je bilo za slovenski narod, ki je dolgo gradil nacionalno identiteto, zelo velik dosežek. V za-

četku 20. stoletja je v službi avstro-ogr-ske monarhije raziskoval prostranstva Jugovzhodne Azije.

Lupšev rod je bil doma na Murskem polju in na njegovem obrobju. Zgodba Ferdinanda, znanega tudi kot Ferdo Lupša, se je začela v drugi polovici 19. stoletja. Rodil se je 5. aprila 1882 (ponekod 1881) v Drakovcih pri Mali Nedelji (zaselek Brigé). Oče Tomaž Lupša (rojen 1853) in mati Jožefa Špindler sta se poročila leta 1880. Že Ferdinandov oče Tomaž je obetal veliko. Srečko Pavličič je v knjigi *Rodbine naše fare* zapisal, da se je Tomaž Lupša nekje izšolal in postal »agent davka na potrošnjo«. Ferdinand je bil po poklicu geodet. Podgorelec je odkril podatek, da je v šolskem letu 1895/1896 hodil v »Untergymnasium« v Celju.

Pisal o severnem tečaju

Bil je načelnik »Kmetijskega društva za ormoški okraj«. To društvo je namreč leta 1904 osnovalo društveno knjižnico. Napisal je knjigo *Die Nordpolsphinx oder frage der modrenen Nordpolarforschung* in v njej opisal, kako bi načrtoval odpravo na severni tečaj. Izšla je pri založni knjigarni Dragotina Hribarja v Ljubljani. V knjigi je pisal o raziskovalcih Azije, Afrike, Amerike, Avstralije, Antarktike in tudi o severnem polu. Sledi opis severne-



Ferdinand Lupša

ga tečaju od prvih obiskov do začetka 20. stoletja. Odkritja v 19. stoletju je razdelil na štiri dobe. V prvi je opisal odprave in odkritje »magnetičnega tečaja«, v drugi dobi o posameznih ekspedicijah. Tretja doba je tista, v kateri so posamezni raziskovalci in pustolovci šli proti severnemu tečaju, a tudi o nemških ekspedicijah in avstro-ogrskih potovanjih. V četrti dobi lahko beremo: »Nansenova drzna ekspedicija, v ladji skozi cirkumpolarni led, Andreejevo podjetje v zrakoplovu, kakor tudi potovanje princa Savojskega, vojvode Abruzzov, ki mu sledita zaslužna moža Svedrump in Peary, ki sta šele lani dospela zopet v domovino.«

Pisal je tudi, kako bi na podlagi tedanje nove tehnologije lahko zasnovali ekspedicije. Na podlagi spodletelih ekspedicij je

pripravil teoretične načrte za nove odprave na severni tečaj. Zapisal je, da ima vizijo, kako tako ekspedicijo sploh izvesti. Za idejo o potovanju na severni tečaj je bil februarja 1904 sprejet v avdicijo pri ministrskem predsedniku »dr. Pl. Hartlu, pl. Korberju, naučnem ministru dr. Pl. Hartlu in drugih merodajnih vladnih krogih«. Vlada je sprva kazala zanimanje za to ekspedicijo. Lupša je očitno pričakoval njeno podporo.

Odhod v Siam

Na Dunaju se je srečal s konzulom takratnega Siam (po letu 1949 Tajski), vitezom Langejem, ki mu je ponudil, da se odpravi na ekspedicijo v Siam. Takratna revija je zapisala: »Lupšova srčnost, podjetnost in živa želja, biti človeštvu na korist, ni pustila našemu rojaku, da bi dolgo premišljeval.« 14. februarja je prišel z Dunaja v Ormož, 22. februarja pa so ga spet poklicali na Dunaj, kje je podpisal pogodbo o potovanju. 29. februarja je že potoval z vlakom v Genovo. Tam se je vkrkal na ladjo 2. marca. Ponudbo mu je uradno ponudila družba Siam Canals Land and Irrigation Company, in sicer, da prouči kraje in razmere v takratni siamski državi. Potovanje je začel v Genovi, kjer se je vkrkal na nemški parnik Princ Heinrich, potoval je mimo Sueza in skozi Rdeče morje. Pogodbo naj bi podpisal za šest mesecev.

Potovanje je bilo predvideno tako, da bi sprva potoval v glavno mesto Siam Bangkok, od tam pa po reki Menam v osrčje dežele. Navodila za nadaljnjo pot mu je po pogodbi bila dolžna naložiti vlada Siam. Lupševo potovanje do Siam je bilo predvideno na 28 dni. 25. maja 1904 se je z dopisom oglašil iz Siam, članek je izšel v *Domovini* pod naslovom *Glas iz Siam*. V članku je zapisal nekaj karakteristik, ki jih ima siamski narod. Enak dopis je bil objavljen tudi v časopisu *Glas Naroda, List slovenskih delavcev v Ameriki*.

Pisal tudi o trgovini

Lupša je pisal najrazličnejše članke. Bil je dopisnik *Domovine* in *Slovana*. Leta 1904 je v *Domovini* objavil članek, v katerem je pisal o ugodni legi slovenskih dežel. Pisal je o pomenu lege ob morju.

Pisal je o razmerah, ki so vladale v naših deželah, saj je večji del takratne trgovine obvladoval tuji kapital, večinoma nemški in italijanski. Pisal je tudi o pomenu začetnega kapitala in vlaganj v trgovino. Zapisal je: »Največja gonilna moč pa tiči seveda v našem razumu, v naši volji in v naših delavnih rokah! Tujci, razumnejši od nas, polastili so se že mnogih naših prirodninskih zakladov. Naša velika obrtnija je istotako kakor kupčija večji del v tujih rokah, in mi smo k večjemu le fužinski delavci. Na tem smo si pa veliko sami krivi ker zmiraj smo bili preozko-

srčni, zato glejmo in delajmo; glavni pripomoček k temu pa je seveda pouk in izobraževanje. Lotimo se v prihodnje bolj živo večjih obrtnijskih podjetij, ne bojmo se, da bi mogli najti za izdelke kupca, saj mejimo ob morje in se nam odpirajo vrata celega sveta, če kupca tu ne najdemo, našli ga bomo drugje.« Razmišljal je o pomenu izobraževanja, o pomenu in uporabnosti aluminija, o čebelarstvu, trgovanju itd.

Razmislek o železnici

Ko je leta 1905 v Siam dobil vest o gradnji ozkotirne železnice med Ljutomerom in Ormožem, je temu v dopisu *Domovini* oporekal, saj je menil: »... projektirane železnice popolnoma znane i koje sem svoj čas v to svrhu proučil, se moram takemu podvzetju kontra izreči, kajti taka železnica bi prav nič ne služila v korist prebivalstvu prizadetih okrajev ... da še skoro nobena ozkotirna železnica, ki stoji danes v prometu, ne obratuje, je znano dovolj – in zgradba take železnice je nesrečna misel.« Navedek nam lepo ponazarja tehnično znanje, ki ga je imel Lupša, ob tem pa moramo upoštevati, da je bil v daljnem Siamu in skrbelo ga je, kaj se dogaja v domovini. V Siamu je opravljal tudi javno funkcijo »inženier krajevega irragations departementa«.

Iz Siam se je vrnil v drugi polovici leta 1906. Takrat se je vrnil k idejam, ki jih je gojil že pred odhodom v Siam. Spet je pisal o severnem polu, tokrat poučni spis *Polarna sfinga*. Imel je predavanje o tej tuji deželi, prvič v ljutomerski čitalnici 17. novembra 1906, 6. decembra 1906 pa še v Franc Jožefovi šoli. Bil je član Zgodovinskega društva Maribor.

Ujetnik v Indiji

Leta prve svetovne vojne je preživel v tujini. Kaj je v tem času počel, ni znano. Kakor je pisal v knjigi *V džunglah belega slona* (1930), je leta 1915 organiziral v Lampangu karavano v znanstvene namene. Knjiga pripoveduje o njegovih potovanjih in doživetjih v Siamu, a je to edini vir, ki ga imamo za leta prve svetovne vojne. V Siamu naj bi bil imenovan za univerzitetnega profesorja in vladnega svetnika, kakor je navajal časopisni članek iz leta 1925, ko je opisal Lupševe funkcije v Siamu. Iz dopisa leta 1919 je razvidno, da je bil še aprila 1919 zaprt kot vojni ujetnik v Ahmednagaru v Indiji, tja naj bi ga pripeljali iz Siam. Kdaj se je vrnil iz Indije, ni znano. V časopisu so se leta 1920 pojavile vesti, ki so pričale o predavanjih, ki jih je imel Lupša v okviru Učiteljskega društva za politični okraj Ljutomer, kjer je v sredini avgusta tega leta imel predavanje »o vzhodnoazijski kulturi«. Podobno predavanje je imel še novembra, o čemer so poročali v *Učiteljskem tovarišu*. ■

(Nadaljevanje prihodnjic)